ZEYNEP ORAL

Azra Erhat: «Hayatta ne yaptımsa aşkla yaptım»

Halikarnas Balıkçısı'yl

NE güzel... İnsan ölmeden önce her şeyi görüyor. Pırıl pırıl. Aydınlık. Unuttuklarını bile görüyor. Unuttum sandıklarını bile görüyor... Her şeyi anlıyor. Apaçık... Ne çok şey anımsıyorum. Taa eskilerden... Hepsi canlı kafamda. Öyle şeyler var ki konuşmak, anlatmak, söylemek istediğim... Bir kadının ancak başka bir kadına, güvenebileceği bir kadına anlatabileceği şeyler..."

Bundan çok kısa bir süre önce, bir hastahane odasında, sevdiklerinin anıları, resimleri, armağanları arasında; kitaplar, dergiler, mektuplar, yazılar arasında; uçurtmalar, fırıldaklar, renkler arasında, konuşmaya böyle başlamıştı Azra Erhat...

"İnsanın ölümünü de yaşayabilmesi ne güzel... Ölümden sonraki yaşama inanmıyorum ama cenazeme seviniyorum... Biliyorum ki tüm dostlarım, çocuklarım orada olacak... Beni anacaksınız... Mavi yolculuklar gibi... Olacak şey değil ama keşke orda olsam da görsem, duysam" diye kahkahalar atarak da bitirmişti.

O gün, hastahane odasına benzemeyen hastahane odasında bu başlangıçla bitiriliş arasında söylediklerini, Milliyet Sanat Dergisi'nde yazmıştım. Bugün yeniden o yazıdan alıntılar yapıyorsam, daha geniş bir okur kitlesiyle paylaşmak istediğimdendir. O yazıyı okuduğunda, Azra Erhat'ın gözlerinde yakaladığım sevinç ve pırıltıyı sizlere de iletmek istediğimdendir...

YORGUNDU

O hastahane odasında hani "kadın kadına" ya da insan insana konuştuğumuz gün, Azra Erhat yorgundu. Zaman zaman gözlerini kapayıp, dinleniyor, her "bırakalım, bir başka gün konuşuruz" dediğimde, "Yok olmaz, rahat edemem, sonra içimde kalır" deyip sürdürüyordu konuşmayı... Konudan konuya, bölük pörçük; sıra, düzen gözetmeden ama hep yürekten. Denizlerde ve sularda değilse de, bellekte ve yürekte bir yolculuğa çıkmıştık:

"Ölümümden sonra yayınlanacak iki eserim var: Biri 1971'de tutuklandığımda —dört ay tutuklu kaldım— cezaevinden yazdıklarım. Yeğenim, Gül Leyla'ya Mektuplar. Öteki kocaman bir imece kitabı: "Osmanlı Münevverinden Türk Aydınına." Aydınımızın tarihçesi. Benden sonra, bir komisyon tamamlasın çalışmayı... Atatürk bizden ne istedi. Ne kadarını yapabildik?"

«Bütün çalışmam insanı insan yapan değerleri yüceltmekti»

"Öyle çok şey var ki, konuşmak, anlatmak, söylemek istediğim..."

Yolculuklarda, insan dümeni ve rotayı hep denetim altında tutmamalı. Bırakalım tekne istediği kıyıya yanaşsın:

"Çocukluğumdan, en ufak yaştan beri, ben kendimi sevgiye adamış olduğumu biliyorum. Ömrümde hiç şiir ezberlemedim. Bir tek şiir bilirim, biliyorum ezbere. Yunanca bir şiir. Sapho'nun Tanrıça Afrodite'ye adadığı şiir..." Ve çok sessiz ekliyor: "Bir de aşktan öleceğimi biliyorum..."

Sessizlik.

Çocukluğunu geçirdiği Brüksel ve Viyana yıllarını, yüreğinin ilk "pırpır" edişlerini, (11 yaşındaydı), Latince ve Fransızca'da okul birinciliklerini (Brüksel'deydi),"Ablam güzel ben çirkinim diye çok üzülürdüm, ama zekiyim diye avunurdum" dediği yılları çabuk geçtik...

1934'de Türkiye'ye döndü. Ankara'ya. Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi'nde öğrenciyken, o sırada asistan olan Sabahattin Eyüboğlu'nu tanıdı. Uzun sürecek, yoğun bir dostluğun başlangıcıydı bu.

"Sabahattin'de her şeyi buldum. Ailemde bulamadığım her şeyi. Dosttu, babaydı, ağabeydi, kardeşti... Ölçüyü, ahlakı, güzelliği, doğruluğu buldum... Coşkularımdan, aşklarımdan Sabahattin'e karşı utanırdım. Hata yaptım mı affetmezdi. Bana hiç yüz vermezdi. Bir keresinde, "her kadın sevilir ama, sana olan saygım çok büyük" demişti. Ve bu, benim için müthiş bir olay olmuştu."

Ne biçim bir yolculuktayız? Ansızın koskoca bir dünya açılıverdi önümüzde:

"Ne müthiş ders verirdi. Hepimiz, bütün sınıf ona hayrandık... Mahçup, temiz, güzel bir insandı. Askere gittiğinde derste hepimiz ağlamaklı olduk. Kendimi ona beğendirmek için çabalar dururdum... Hepimiz ona aşıktık..."

"Yooo, hayır... Onun idealinde yalnız dostluk vardı. Benim için de ustam oldu, hocam oldu o kadar!"

Aşk... Dostluk... Hocam... Ustam... Kıldan ince, kılıçtan keskin... Nerde başlar biri, nerde biter öteki... Kendi kendime yüksek sesle söylemiştim bunları. O hemen atıldı:

"Yok. Yok... Sabo'yla evlendim ya? Sabahattin'e aşık olsam Sabo'yla evlenir miydim hiç!"

Sabo? O kim?

"Sabo. Güzel insandı. Önceleri çok sevdim. Bella Sabo. Evlendik. Macar'dı. Ataç hayrandı ona. Türkçesine hayrandı... Sanatçı değildi. Ama sanatın her dalında kendini yetiştirmişti. Ben onunla evlenerek Türkiye'ye katkıda bulunduğuma, ülkeme bir şeyler kazandırdığıma inanıyordum. 1945'te evlendik. Önceleri gizledik. Çünkü Türk uyruklu olmayan biriyle evlenmek devlet memurlarına yasaktı. Fakülte öğretim görevlisiydim ya..."

1936'da öğrenci olarak girdiği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Klasik Filoloji asistanlığı ve doçentliği yapıyordu.

"GAVURLA EVLENDİN YA..."

"Fakülteden kovuldum... Rektöre ne suç işledim diye sordum. Gavurla evlendin ya daha ne suç işleyeceksin dedi... Hiç unutmam. Bir ayın 25'inde kovuldum. Aybaşında verdikleri maaşı bile geri aldılar kovulunca, 1946'daydı. 47'de boşandık. Macaristan'a dönmek istedi. Beni de götürmek istedi. Dilini bilmediğim bir yere gitmek istemedim. Boşanalım, belki fakülteye yeniden girerim, belki sonra tekrar buluşuruz dedim... Belki dedim... Sonra hiç buluşmadık..."

"Hiç başkasına aşık olsam Sabo'yla evlenir miydim! Sabo'ya aşıktım, elbette!"

Rüzgâr mı durdu ne!.. Teknemiz öyle olduğu yerde duruyor... Özellikle yolculuklarda insanın kendini kandırması öyle güç ki ..

Sonra, gazetecilik yılları: İstanbul'da. "Yeni İstanbul" ve "Vatan" gazetelerinde... "Ama Bâbıâli insan doyurmuyordu"

...alıkçı, koca bir yürek..."

Milletlerarası Çalışma Bürosu'nda çalıştı... Ve işte o sıralardaydı A. Kadir'le birlikte "İliada"nın çevirisi üzerine çalışmaya başlamaları: **"(Ne güzel çalıştık A. Kadir'le birlikte. Çok az babayiğitin üzerine alabileceği bir işte. O ünlü şairlerin hiçbiri yanaşmadı. Hiçbirinde böyle bir istek yoktu.")** Ve işte o sıralardaydı fırtınanın yaklaştığı günler...

Fırtına yaklaştı ama pupa yelken ilerliyoruz, nerdeyse uçuyoruz. Dalgaların, bulutların üstünden, dağ, taş demeden... Ben yaklaşan o müthiş coşkuyu düşünürken, yolculuk arkadaşım sürdürdü konuşmayı:

"Sabahattin, Sabo'yu hiç tutmamıştı ama asıl kıyameti Halikarnas Balıkçısı'nda kopardı. Aman, ne kızdı, ne payladı beni... Payladı ama, bak, Balıkçı beni yazar yaptı, Sabahattin yapamadı, doğrusu bu..."

Ve geldik yolculuğun en heyecanlı yoluna:

"Sabahattin'le, Halikarnas Balıkçısı çok iyi arkadaştı. Bana o tanıttı. Bir gün, Maya Galerisi'nde bir sergiden sonra Sabahattin, Füreya, Fikret Adil, Balıkçı ve ben bir meyhaneye gittik. Bütün akşam Balıkçı konuştu durdu. Bir ara Sabahattin, zar zor lafa girip, Azra da İlyada'yı Türkçeye çeviriyor diyecek oldu. Balıkçı hangi İlyada'yı dedi, bana ilk kez dönüp... Bildiğimiz, Homeros'un İlyada'sı dedim. O, İlyada'nın günümüze dek ne çok değiştiğini, değiştirildiğini de biliyor musunuz peki, dedi. Ben klasikçiyim. Karşı çıktım. Bir tartışmaya giriştik ikimiz. Saatler sürdü. Masada herkes sıkıldı. Ben, aman ne çok konuşuyor bu adam dedim, başka bir şey demedim..."

O çok konuşan adam masa dağıldığında, gece dağıldığında, daha söyleyeceklerini bitirmemişti. İzmir'e dönecekti. **"Adresinizi verin, devamını yazarım"** dedi... Bir hafta sonra Azra Erhat'ın kapısına özel ulak kocaman bir zarf. İçinden tam 80 sayfa çıktı. Elyazısıyla... Balıkçı koca yürek. Belki bulutların üstünden, belki suların dibinden, ama mutlak yürekten yazmıştı yazdıklarını. Kâğıtla, kalemle, yazıyla nasıl yanıtlanır böyle bir mektup? Azra'nım da yapılacak tek şeyi yaptı. Yanıtı yazılı vermedi. Kalktı İzmir'e gitti.

BİR COŞKU DÜNYASI

"O da beni Pamukkale'ye götürdü. Efes'e götürdü. (Dünyanın öbür ucuna götürdü demedi ama ben duydum.) **Önümde yepyeni, kocaman bir dünya açıldı. Bir coşku dünyası... O beni uçurdu... Bu coşku, bu beraberlik ölümüne dek sürdü..."**

Yoruldunuz Azra'nım, isterseniz biraz dinlenelim diyecek oldum. Ama öyle güzel bir yolculuk ki bu, kesmek, durdurmak, engellemek mümkün mü!..

"Ben hep klasiktim, ölçülüydüm. Sabahattin beni hep ölçüye iterdi. Balıkçı nefret ederdi ölçüden. Her şeyi daha coşkun isterdi. Kendi üslûbunda hep uçayım isterdi... Nerdee! Ben hep öyle uçabilir miyim!.. Zaman zaman uçtum da... Sözle anlatılmaz ki, ancak yaşanabilinir... Ne çok sevdim. Ne çok sevdik..."

Söze gerek yok, görüyorum. Hastahane odasındaki o yatakta çiçekler açtı, kelebekler uçuştu. Bir kadının ancak severken, sevişirken olabileceği denli bir güzellik yayıldı ortalığa...

"Aşk, bence insandaki canlılık hücrelerinin maksimuma kadar canlanmasıdır. Aşk bir canlılıktır. Fıkır fıkır kafa... Fıkır fıkır vücut... Her şey oynamaya, uçmaya başlar... Fizik aşka da, manevi aşka verdiğim kadar, belki de daha çok önem verdim. Fizik aşkta insan doğayla bütünleşir, doğaya kavuşur, onda doğa konuşmaya başlar... Umarım her kadın bu mutluluğu duyabilsin..."

Sessizlik...

Araya, "Odysseia"lar, "İşte İnsan-Ecco Homo", "Mavi Anadolu" kitapları, "Mitoloji Sözlüğü"mü girdi ne...

Ve neden sonra:

"Her zaman ona ayak uyduramadım diye hiç pişman değild.. .. Ah keşke, demedim hiç. Asla... O z.. ..ıan ben, ben olmazdım ki... O Halikarnas Balıkçısıysa ben de Azra Erhat'ım."

"Hayır, kadın olduğum için hiç sömürülmedim. Sömürülmeye izin vermedim. Çünkü, her an tepki göstermeye hazırdım. Ve göstermekten geri kalmadım..."

"Balıkçı tapardı Kadın'a... Ana tanrıçaya. Dünyanın iyi bir dünya olması için kadı..ın daha önemli bir rol oynaması gerektiğine inanırdı... Ben, Atatürk ve Balıkçı dışında kadını üstün gören kimseye rastlamadım. Sabahattin de buna dahil..."

"Ne çok özledim hepsini..."

"Ölüm mü? Ölüm çok güzel bir şey. İnsan bütün yaşamını bir araya topluyor. Bilmediği anlamadığı şeyleri anlamaya başlıyor... Ondan istedim konuşalım diye... Hepsini anladın değil mi?"

Anladım Azra'nım. Sizin dediğiniz gibi: Sabahattin Eyüboğlu, dostunuz, babanız, ağabeyiniz, hocanız, ustanızdı... Hiç ona aşık olsanız Sabo'yla evlenir miydiniz?.. Balıkçı, büyük aşkınız. Uçtunuz. Fıkır fıkırdınız. Doğa konuştu... Hepsini öyle özlediniz ki...

Bu yazıyı okudunuz. Gözleriniz pırıl pırıl Azra'nım. Utangaç küçük bir kız çocuğu gibi ama gözleri pırıl pırıl... "Bir gün, bir başka yazıda da şunları ekle" dediniz. Ekliyorum Azra'nım. Sevgiyle, saygıyla:

"Hayatta ne yaptımsa hep severek, aşkla yaptım."

"Bütün çalışmam, insanı "İnsan" yapan değerleri bulup çıkarmak, bunları yüceltmekti."

"Tek şey istedim. Tek şey istiyorum: Kültür yaşansın! Kitaplarda kalmasın. Canlı canlı olsun... İşte benim hümanizmam bu..." ●

"Ne güzel... İnsan ölmeden önce her şeyi görüyor. Pırıl pırıl..."

DÜZELTME:

Geçen Pazar **"Aktüalite"**de, ozan **Gülten Akın**'ın adı **Gülten Aşkın** olarak çıkmış, dörtlüğünden bir kelime düşmüştür. Doğrusu şöyledir: **"Acı acıya, su sancıya/Der aslı köylolan/Acı acıya, su sancıya/Ki yokola, bir daha tadılmaya".. Orhan Veli**'nin adı **Erhan Veli** olarak çıkmıştır... **İlhan Berk**'ten aldığım **"Sen varken kötü diye bir şey bilmiyorduk/ Mutsuzluklar, bu karalar yaşamda yoktu"** dizelerinde, **"karalar"** sözcüğü, **"kararlar"** olarak çıkmıştır... Düzeltir, okurlarımdan ve şairlerden özür dilerim.